

مُصلِحَات

آموزش مجازی

آموزه‌های تربیت رسانه‌ای برای معلمان بر خط

حسین غفاری

معلم و پژوهشگر تربیت رسانه‌ای

ندارد. اما از آنجا که «بی‌جسمی» از خصلت‌های ذاتی دنیای مجازی است، در کلاس مجازی باید برای برقراری ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان، زمان کافی را در نظر گرفت. در کلاس مجازی، حتی برقراری ارتباط اولیه با شاگردان، نیازمند تمهیدات ویژه‌ای است. انجام فعالیتی مفرح در آغاز کلاس، استفاده از لحن طنز در تدریس و اختصاص زمان کافی برای صحبت کردن بچه‌ها در حین برگزاری کلاس، از جمله مُصلِحَات هستند.

۲. توجه به برقراری رابطه شاگردان با هم

در شرایط قرنطینه، هر چند تمام فرایندهای آموزشی مدرسه مثل برگزاری کلاس و انجام تکالیف و برگزاری امتحانات به فضای مجازی منتقل شده‌اند، اما بخش مهمی از کارکردهای محیط مدرسه، یعنی برقراری ارتباطات هم‌تراز میان کودکان و نوجوانان در زنگ‌های تفریح و کلاس‌های درس، کاملاً حذف شده‌اند. لذا معلمان مجازی، به‌عنوان تنها واسطه ارتباط مدرسه و دانش‌آموزان، باید در تعریف فعالیت‌های گروهی برای دانش‌آموزان اهتمام ویژه داشته باشند. به این منظور، ضروری است ضمن بازنگری به طراحی آموزشی به نفع یادگیری گروهی، در طول کلاس‌های مجازی، برای گفت‌وگوی دانش‌آموزان با هم نیز زمانی اختصاص یابد.

تعریف زمان‌هایی مجزا به‌عنوان زنگ تفریح مجازی که بچه‌ها بتوانند آزادانه با هم ارتباط بگیرند و گفت‌وگو و رفاقت کنند هم از جمله مُصلِحَاتی است که در برنامه مدرسه باید گنجانده شود.

در طب سنتی ایرانی، هر غذا و ماده خوراکی یک یا چند «مُصلِح» دارد. «مُصلِحَات»، برخی مواد غذایی یا گیاهان دارویی هستند که مصرف آن‌ها به همراه غذای اصلی می‌تواند در اصلاح و تعدیل عوارض جانبی آن غذا مؤثر باشد و هضم غذا را ساده‌تر و فایده‌های غذا را در بدن مضاعف کند. «گردو» در کنار پنیر، «نعناع» به همراه ماست و «نمک» روی خیار، نمونه‌هایی از مُصلِحاتی هستند که در عادات‌های غذایی ما کاملاً جا افتاده‌اند. قرنطینه اجباری دانش‌آموزان و آموزش مجازی در سال تحصیلی جاری را می‌توان به غذای جدید و ناشناخته‌ای تشبیه کرد که ناخواسته در سفره خانواده‌ها و مدرسه‌ها قرار گرفته است. با این نگاه، لازم است به شکل اضطراری مُصلِحاتی به سفره تحصیلی دانش‌آموزان و معلمان اضافه شوند تا از عوارض جانبی این غذای تازه بکاهند و بر فایده‌های آن بیفزایند. با تأمل در مبانی «تربیت رسانه‌ای» که ضمن شناخت عمیق مبانی و کارکردهای هر رسانه، بر اثرگذاری آن‌ها در هفت ساحت تربیتی مدنظر سند تحول بنیادین تأکید می‌کند، می‌توان به آموزگاران، معلمان و دبیران گرامی، توصیه‌هایی از این دست ارائه داد:

۱. توجه به برقراری ارتباط کامل از راه دور

هم‌مکانی جسم معلم و دانش‌آموز در کلاس حضوری، ناخودآگاه زمینه‌ساز برقراری ارتباط عمیق انسانی میان آن‌هاست. لذا معمولاً برقراری ارتباط و تعاملات عاطفی بین معلم و شاگرد در کلاس معمولی، به توجه و تمرکز خاصی نیاز

۳. تقویت دست‌ورزی و تجربه‌های عملی

منحصرشدن یادگیری دانش‌آموزان به مشاهده تصویر و شنیدن صدای معلم از راه دور، به تدریج ادراکات حسی آن‌ها را به بینایی و شنوایی منحصر می‌کند. محرومیت بچه‌ها از دست‌ورزی باید با تعریف فعالیت‌های ساده‌ای مثل درست کردن کاردستی‌های علمی و هنری جبران شود. اگر در کلاس‌های حضوری انجام آزمایش یا جمع‌آوری برگ‌ها و سنگ‌ها از طبیعت و مانند آن، تنها یک انتخاب بود، اکنون به یک الزام جدی برای تقویت تجربه‌های عملی دانش‌آموزان تبدیل شده است. حالا چاره‌ای نیست، مگر آنکه مصلحتی از قبیل بازدیدهای ایمن خانوادگی از مکان‌های تاریخی، انجام آزمایش‌های علمی در خانه یا ساختن وسیله با دورریزهای منزل، در برنامه کاری مدرسه‌ای بچه‌ها قرار بگیرد.

از آنجا که بی‌جسمی از خصلت‌های ذاتی دنیای مجازی است، در کلاس مجازی باید برای برقراری ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان، زمان کافی را در نظر گرفت

۴. تقویت خط و مهارت‌های نوشتاری

انجام تکالیف مجازی با کمک رایانه و تلفن همراه از طریق تایپ کردن با نوک یک یا دو انگشت، به تدریج به تضعیف عضلات کوچک دست و پایین آمدن قدرت کنترل خودکار و مداد در انگشتان منجر می‌شود. در نتیجه، بدخطی دانش‌آموزان که پیش از این هم پدیده‌ای آزاردهنده بود، امروز به هنجار و روالی مرسوم تبدیل شده است!

این وضعیت نیاز به مصلحتی دارد؛ از قبیل ترغیب بچه‌ها به انجام تکالیف به شکل دست‌نویس؛ تشویق خط خوش و تقبیح خط ناخوش. در دوره ابتدایی، فعالیت‌هایی از قبیل سفالگری و خمیربازی می‌تواند از ضعف عضلات انگشتان دست بکاهد. البته در نگاهی کلان‌تر، جای خالی کلاس و زمان و معلم خوش‌نویسی در تمامی دوره‌های تحصیلی احساس می‌شود.

۵. تقویت حافظه و مهارت‌های ذهنی

مطابق نظریه «اندام‌وارگی فناوری»، هر ابزار و فناوری جدید به‌نوعی امتداد یکی از اعضای بدن انسان است. چکش ادامه دست، خودرو ادامه پا و دوربین

ادامه چشم‌های انسان است. به همین

ترتیب، «فضای مجازی» و ابزارهای دیجیتال متصل به وب هم به امتداد مغز و حافظه

انسان تبدیل شده‌اند.

باید توجه داشت، ابزارها و فناوری‌ها، همان‌طور که قوای گوناگون انسانی را تقویت و ما را در انجام امور توانمندتر می‌کنند، در مواردی می‌توانند همان قوا را به‌نوعی تضعیف هم بکنند! مثلاً وابستگی انسان به جابه‌جایی با خودرو، توانمندی‌های طبیعی راه رفتن او را تضعیف می‌کند. آنچنان که نیکلاس کار در کتاب «اینترنت با مغز ما چه می‌کند؟» می‌گوید، وابستگی مغز ما به ابزارهای دیجیتال و جست‌وجوی گوگل هم حافظه‌های ما را تنبل می‌کند.

معلمان مجازی باید بدانند، وابسته‌شدن هرچه بیشتر دانش‌آموزان به اینترنت، هر چند فرصت‌های بی‌ظنری برای گسترده‌شدن دایرهٔ معلومات آنان ایجاد می‌کند، اما بر توانمندی‌های پایهٔ ذهنی‌شان، یعنی «به‌خاطر‌سپاری» و «به‌یادآوری» مفاهیم انتزاعی، اثر منفی دارد. لذا تعریف فعالیت‌های مفرح علمی که به استفاده از حافظه نیاز داشته باشد، به‌عنوان مصلح این شرایط پیشنهاد می‌شود. مسابقهٔ جدول ضرب و محاسبات ذهنی، حفظ شعر و مشاعره، بازی «کشور-پایتخت» و «شهر-استان» و بازی‌های دیگری که بچه‌ها را به حفظ کردن و به‌خاطر آوردن اطلاعات عمومی مفید و ضروری زندگی مجبور می‌کند، از جملهٔ این مصلحات است.

۶. توجه به ورزش و تحرک بدنی

شاید اولین و مشهودترین نتیجهٔ خانه‌نشینی اجباری کودکان و نوجوانان، کم‌تحرکی و محرومیت آن‌ها از ورزش‌های گروهی است. آموزش مجازی که یک‌جانشینی را به بچه‌ها تحمیل می‌کند هم مزید بر علت شده و دانش‌آموزان را از حداقل جابه‌جایی و فعالیت

بدنی معاف کرده است. عوارض ناشی از

کم‌تحرکی مثل چاقی و اضافه‌وزن از یک سو و فشار وارد بر چشم، گوش، دست و ستون فقرات در اثر نشستن نامناسب پشت رایانه و سایر دستگاه‌ها از سوی دیگر، سلامتی جسم دانش‌آموزان را تهدید می‌کند. در این شرایط، هر معلمی باید خودش را معلم سلامت و تن‌درستی بداند و در تمامی لحظات برگزاری کلاس مجازی، نسبت به شرایط فیزیکی حضور بچه‌ها در کلاس حساس باشد. تشویق دانش‌آموزان به انجام نرمش در ابتدا و انتهای کلاس، آموزش روش صحیح نشستن پشت رایانه و تأکید به رعایت آن در طول کلاس، وقفهٔ یک‌دقیقه‌ای منظم هر ۲۰ دقیقه یک‌بار در کلاس برای استراحت دادن به چشم، با خیره‌شدن به نقطه‌ای دور و پلک‌زدن و مواردی از این دست، می‌تواند به‌عنوان مصلحات آموزش مجازی در نظر گرفته شوند. صدالبته که در این شرایط خود آموزگاران و دبیران گرامی نیز بیش از پیش به تحرک بدنی و نرمش و ورزش نیازمندند.

فضای مجازی و ابزارهای دیجیتال متصل به وب، امتداد مغز و حافظه انسان است

۷. برنامه‌های عبادی جمعی

از جمله کارکردهای خوب مدرسه در گذشته‌های نه‌چندان دور، آموزش معارف و تمرین عملی مناسک دینی بوده است. هر چند که شاید همچنان بتوان آموزه‌های دینی را در کلاس مجازی منتقل کرد، اما در مدرسهٔ کرونایی، جای برنامه‌های عبادی گروهی مثل تلاوت صبحگاهی قرآن، نماز جماعت، برنامه‌های ویژهٔ اعیاد و وفات‌ها، و هیئت‌های عزاداری، که در تکوین هویت دینی کودکان و نوجوانان نقش مهمی دارد، خالی است. این در حالی است که مواجههٔ روزافزون بچه‌ها با محتواهای رسانه‌ای پالایش‌نشده و سرگرمی‌های مجازی رده‌بندی‌نشده، نیاز آن‌ها به تقویت روحیهٔ معنوی و ارتقای مراتب ایمانی را شدیدتر کرده است.

علاوه بر مدیران و معاونان پرورشی مدرسه که باید با ایده‌های نو به فکر احیای شعائر مذهبی در محیط مدرسهٔ مجازی باشند، هر دبیر و آموزگاری می‌تواند با اختصاص سهمی از زمان آموزش خود به خواندن دسته‌جمعی یک سورهٔ کوچک از قرآن کریم، یا دعایی متناسب با ایام، مصلحاتی آسمانی به حال و هوای روحی دانش‌آموزان بیفزاید. قرارهای دسته‌جمعی خواندن زیارت عاشورا یا ختم گروهی قرآن و هیئت‌های مجازی، از جمله مصلحات قابل تجویز در این روزهای سخت تعلیم و تربیت ایران هستند.

امید آنکه به مدد دعای دانش‌آموزان و معلمان عزیز، بلائی کرونا هرچه زودتر از ایران و جهان رفع شود! آمین!